

УДК:336.748.12:005.591

Проблеми регулювання інфляційних процесів в Україні

Батракова Т.І.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів та кредиту
Запорізького національного університету

Рогаченко О.С.

студентка
Запорізького національного університету

У статті на підставі системного та історичного аналізу основних чинників розвитку інфляційних процесів виявлено і теоретично обґрунтовано основні закономірності впливу цієї форми державного регулювання економіки, проаналізовано особливості антиінфляційного регулювання в економіці України. Розглянуто теорії інфляції різних економічних шкіл, проведено паралелі з Україною.

Ключові слова: інфляція, причини інфляції, наслідки інфляції, антиінфляційна стратегія.

Батракова Т.І., Рогаченко О.С. ПРОБЛЕМЫ РЕГУЛИРОВАНИЯ ИНФЛЯЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ В УКРАИНЕ

В статье на основании системного и исторического анализа основных факторов развития инфляционных процессов выявлены и теоретически обоснованы основные закономерности влияния этой формы государственного регулирования экономики, проанализированы особенности антиинфляционного регулирования в экономике Украины. Рассмотрены теории инфляции в различных экономических школах и проведены параллели с Украиной.

Ключевые слова: инфляция, причины инфляции, последствия инфляции, антиинфляционная стратегия.

Batrakova T.I., Rogachenko O.S. PROBLEMS OF REGULATION OF INFLATION PROCESSES IN UKRAINE

Article is that on the basis of systematic and historical analysis of major factors of development of inflationary processes, to identify and theoretically substantiate the basic regularities of the influence of this form of state regulation of economy, to analyze the main features of anti – inflationary regulation in economy of Ukraine. To consider the theory of inflation in various economic schools who for who against and draw Parallels with Ukraine.

Keywords: Inflation, causes of inflation, consequences of inflation, anti-inflation strategy.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Наша країна на сьогоднішній день має великий відсоток інфляції, що штовхає людей до невпевненості в завтрашньому дні. Безумовно, всі люди думають про інфляцію насамперед як про причину зростання цін на товари, які вони придбали.

Сучасна інфляція пов'язана не лише зі зниженням купівельної спроможності грошей у результаті росту цін, але і з загальним станом економічного розвитку країни. Кожного громадянина країни стосується зміна інфляції в більшу чи меншу сторону, це й є головною особливістю інфляції. У світі немає жодної країни, яка б тією чи іншою мірою не зазнала втрат від інфляції.

Саме тому сьогодні як ніколи необхідні своєчасні, рішучі й обґрунтовані дії з боку держави й уряду, спрямовані на проведення такої антиінфляційної політики, яка б дала змогу стримувати високі темпи інфляції і не допустити подальшого руйнування економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Основна увага науковців приділена дослідженню основних причин і наслідків зростання рівня цін в Україні, вивченню світового досвіду управління інфляцією, аналізу заходів антиінфляційної політики, їх ефективності та наслідків для економіки тощо. Незважаючи на значний обсяг наукових праць і вагомий досягнення в теорії і практиці державного регулювання інфляційного процесу, ще залишається низка питань, які не отримали достатнього вирішення. Серед них можна виділити ті, що пов'язані з вивченням механізму інфляції попиту та інфляції витрат в Україні та інструменти їх регулювання, визначення поняття стабільності грошової одиниці та оптимального рівня інфляції.

Дослідження передумов формування, видів і класифікаційних ознак інфляційного процесу як системного утворення є досить цікавим питанням. Проблема інфляції актуальна як для економічної науки, так і для органів державного регулювання. Теоретичну

основу вивчення інфляції становлять праці класиків економічної науки: Дж. Кейнса [1], А. Маршалла [2], Д. Рікардо [3], І. Фішера [4], М. Фрідмена [5] та ін. Окремі питання інфляції досліджуються в роботах вітчизняних науковців: А. Гальчинського [6], С. Корабліна [7] та М. Павлишенко [8].

Основна увага в публікаціях вітчизняних науковців приділена дослідженню основних причин та наслідків зростання рівня цін в Україні, вивченню світового досвіду управління інфляцією, аналізу заходів антиінфляційної політики, їх ефективності та наслідків для економіки тощо.

Вчені намагаються знайти швидкі шляхи подолання інфляційних процесів уже кілька десятиліть. Ця проблема постає особливо гостро для України, оскільки за 25 років її незалежності так і не знайдено ефективного методу подолання інфляції.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті – провести аналіз теорій інфляції, дослідити інфляційний процес та особливості формування інфляції попиту й інфляції витрат в Україні, надати рекомендації щодо вдосконалення механізму інфляційного регулювання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблема інфляції в Україні є досить актуальною в наш час і вимагає негайного вирішення. Варто зазначити, що ймовірність інфляційної загрози визначається системою ризиків, диференційованих за часовою та просторовою характеристиками. Особливо негативно відбивається інфляція на всіх сторонах соціально-економічного життя в Україні, що є порушенням процесу суспільного відтворення. Вона спричиняє зростання цін, зниження життєвого рівня населення, позбавлення підприємців стимулів, викривлення економічних орієнтирів, загострення економічних і соціальних суперечностей.

«Батьком інфляції» називають знаменитого шотландця Дж. Ло, який жив у другій половині XVII ст. і першій половині XVIII ст. і був генеральним контролером фінансів Франції. Дж. Ло ототожнював справжнє багатство не із самими грошима, а з реальними товарами. Він уважав, що велика кількість грошей дає можливість відкриття нових підприємств, якнайкращого викорис-тання підприємницького дару, робочої сили та інших факторів, що сприяють економічному процвітанню [9].

Зараз історія економіки налічує досить велику кількість різних економічних навчань, шкіл і течій, таких як: меркантилісти, фізіо-

крати, класики і неокласики, марксистська економія, прихильники теорії «економіки пропозиції» та багато інших.

Аналіз позицій теорій інфляції засвідчив, що немає єдино правильної, самодостатньої теорії, яка би повною мірою пояснила сутність такого складного явища, як інфляція.

Кейнсіанська теорія інфляції, що викликана надлишковим попитом. Представники цієї теорії (Дж. М. Кейнс і Б. Хансен) виходять з аналізу доходів та видатків господарюючих суб'єктів та впливу їх на збільшення попиту. Вони вважають, що збільшення попиту з боку держави і підприємців приводить до зростання виробництва і зайнятості. Водночас збільшення попиту населення, оскільки він (попит) носить непродуктивний характер, призводить до інфляції. У зв'язку із цим вчені рекомендують стимулювати приватні та державні інвестиції, але обмежувати заробітну плату трудящих. У даній концепції активну роль відіграє, за словами Кейнса, «ефективний», або грошовий, попит, який нібито і створює грошову масу [1].

Кейнсіанська позиція бере за основу криву Філіпса (жорстка залежність між інфляцією і безробіттям). Ця модель показує, що в економіці може виникнути або інфляція, або безробіття, але одночасно вони з'явитися не можуть.

Проте, керуючись подіями 70–80-х років у США і сучасними, що протікають в Україні, коли спостерігалось паралельне зростання цін і рівень безробіття, можемо поставити під сумнів правильність кейнсіанських висновків. Назріла об'єктивна причина для перегляду теорії, і кейнсіанці пояснили ці процеси серією шоків пропозиції, або цінових шоків, зсунувши криву Філіпса вправо вгору.

Деякі вчені відкрито виступають проти монетарної теорії грошей як сучасної форми самозбагачення певних груп людей за допомогою суто фінансових механізмів. Нині склалася ситуація, що в цілому світі маса грошей утричі перевищує масу вироблених товарів, а отже, дві третини грошової маси є фіктивною, що спричиняє їх інфляцію. Для нашої країни цей безлад у встановленні цін і визначенні кількості грошей стає загрозливим не тільки для економіки, а й незалежності в цілому [11, с. 25].

Сучасній інфляції властива низка характерних особливостей: якщо раніше інфляція носила локальний характер, то зараз – всеосяжний; якщо раніше вона охоплювала певний період, тобто мала періодичний характер,

Таблиця 1

Індекс споживчих цін (Індекс інфляції, англ. Consumer Price Index, CPI) за 2000–2016 рр.

	січень	лютий	березень	квітень	травень	червень	липень	серпень	вересень	жовтень	листопад	грудень	За рік
2000	104,6	103,3	102,0	101,7	102,1	103,7	99,9	100,0	102,6	101,4	100,4	101,6	125,8
2001	101,5	100,6	100,6	101,5	100,4	100,6	98,3	99,8	100,4	100,2	100,5	101,6	106,1
2002	101,0	98,6	99,3	101,4	99,7	98,2	98,5	99,8	100,2	100,7	100,7	101,4	99,4
2003	101,5	101,1	101,1	100,7	100,0	100,1	99,9	98,3	100,6	101,3	101,9	101,5	108,2
2004	101,4	100,4	100,4	100,7	100,7	100,7	100,0	99,9	101,3	102,2	101,6	102,4	112,3
2005	101,7	101,0	101,6	100,7	100,6	100,6	100,3	100,0	100,4	100,9	101,2	100,9	110,3
2006	101,2	101,8	99,7	99,6	100,5	100,1	100,9	100,0	102,0	102,6	101,8	100,9	111,6
2007	100,5	100,6	100,2	100,0	100,6	102,2	101,4	100,6	102,2	102,9	102,2	102,1	116,6
2008	102,9	102,7	103,8	103,1	101,3	100,8	99,5	99,9	101,1	101,7	101,5	102,1	122,3
2009	102,9	101,5	101,4	100,9	100,5	101,1	99,9	99,8	100,8	100,9	101,1	100,9	112,3
2010	101,8	101,9	100,9	99,7	99,4	99,6	99,8	101,2	102,9	100,5	100,3	100,8	109,1
2011	101,0	100,9	101,4	101,3	100,8	100,4	98,7	99,6	100,1	100,0	100,1	100,2	104,6
2012	100,2	100,2	100,3	100,0	99,7	99,7	99,8	99,7	100,1	100,0	99,9	100,2	99,8
2013	100,2	99,9	100,0	100,0	100,1	100,0	99,9	99,3	100,0	100,4	100,2	100,5	100,5
2014	100,2	100,6	102,2	103,3	103,8	101,0	100,4	100,8	102,9	102,4	101,9	103,0	124,9
2015	103,1	105,3	110,8	114,0	102,2	100,4	99,0	99,2	102,3	98,7	102,0	100,7	143,3
2016	100,9	99,6	101,0	103,5	100,1	99,8	99,9	99,7	101,8	102,8			

то нині є «хронічною» [13]. Зростання інфляції практично завжди пов'язане з високою, хоча і неповною, зайнятістю та великим обсягом національного виробництва. І навпаки, зниження інфляції збігається за часом зі спадом виробництва і зростанням безробіття.

Із табл. 1 видно, що в 2007 р. інфляційні коливання не були значними, ситуація дещо погіршилася наприкінці 2008 р., що було пов'язано з початком кризових процесів у світових економіках і в економіці України. За даними Держкомстату, річний показник інфляції в 2007 р. становив 16,6%, а в 2008 р. попри прогнози уряду зріс на 5,7% і становив 22,3%. Та вже в 2009 р. ситуація стабілізувалася, а індекс споживчих цін дорівнював 112,3%, зменшившись на 10% порівняно з попереднім показником. У 2014 р. ситуація погіршилася, показник інфляції збільшився на 24,9% порівняно з 2013 р. [14].

За останні п'ять років Україна вдруге намагається побороти кризовий шок. Кожен із шоків мав свої особливості, в основі кожного були свої чинники і складники. Водночас спільність розгортання кризових процесів в Україні в 2008–2009 рр. і 2013–2015 рр. указує на те, що результати і наслідки двох кризових процесів, імовірно, також можуть виявитися близькими.

В обох випадках серед основних чинників стрімкого зростання цін були:

- стрімка та обвальна девальвація гривні;
- адміністративне підвищення житлово-комунальних тарифів, а низький життєвий рівень населення (а також низька купівельна спроможність) залишався вагомим обмежуючим чинником прискорення інфляції.

У 2014 р. відбулися дві значні інфляційні хвилі: перша, у березні-травні, зумовлена девальваційним шоком (обвал курсу з 8 грн./\$1 до 12 грн./\$1); друга – влітку (з можливим продовженням восени) внаслідок суттєвого підвищення житлово-комунальних тарифів.

Вірогідно, їх вплив протягом півроку послабне, тому в подальшому інфляція повернеться до невисоких, але недостатньо стійких показників (подібно інфляційній динаміці 2010–2012 рр.).

Сьогодні спроможність влади впоратися з інфляцією залишається низькою. Фактично єдиним стримуючим чинником (для продовження зростання споживчих цін та цін виробників) є вкрай низька купівельна спроможність населення, а також незадовільний фінансовий стан підприємств, які потерпають як від

погіршення ситуації на національних ринках, так і від практичної закритості для них зовнішніх ринків. У такому разі сьогодні Україна, щоб не допустити чергового кризового шоку, вірогідно, може використати антикризові заходи і заходи з економічного відновлення, які належним чином не були враховані та задіяні в посткризовий період 2010–2012 рр.

Інфляція в річному вимірі стрімко зростає та становила 34,5% у лютому (рис. 1). На ціноутворення на споживчому ринку впливали насамперед девальваційні процеси. Водночас невизначеність щодо подій на сході країни та високі девальваційні очікування зумовили зростання інфляційних очікувань, що надавало інфляції самопідтримуючого характеру.

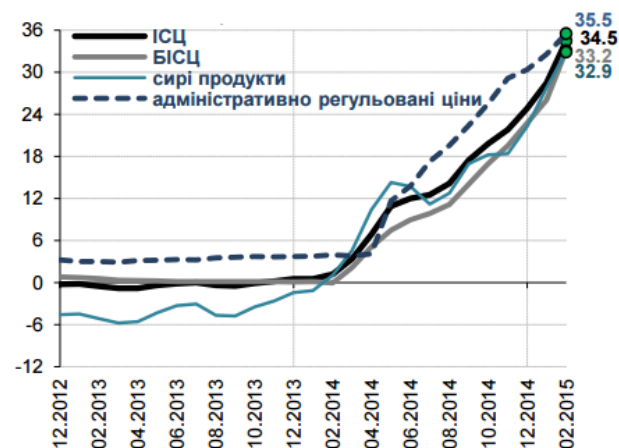

Рис. 1. Інфляція та її основні складники

Джерело: ДССУ та розрахунки НБУ

вагомими чинниками, які частково стримали інфляцію, залишалися низький сукупний попит та зниження цін (у доларовому обчисленні) на світових продовольчих ринках. Ціни в промисловості в лютому зросли на 41,0% у річному вимірі. Зумовлене девальвацією збільшення вартості імпортованої сировини та енергоносіїв, а також підвищення гривневого еквівалента світових цін на товарно-сировинних ринках були основними чинниками промислової інфляції.

Сучасна економічна наука розрізняє два типи інфляції [15, с. 404]:

- інфляцію попиту;
- інфляцію пропозиції (витрат).

За інфляції попиту домашні господарства витрачають гроші швидше, ніж виробляються і, відповідно, надходять до ринку товари та послуги. За цих умов виникає економічна ситуація, що характеризується дефіцитом товарів та послуг. Це явище було притаманне

адміністративній економіці колишніх соціалістичних країн, населення яких протягом десяти років терпіло тотальний товарний дефіцит. За умов ринкової економіки інфляція попиту, тобто зростання цін, яке спричиняється перевищенням попиту над пропозицією товарів та послуг, відбувається за екстремальних умов, а саме воєн та революцій, природних катаклізмів і соціальних потрясінь [16, с. 202].

Другий, досить поширений, тип інфляції – грошова інфляція, або інфляція витрат, яка виникає і набуває розвитку в результаті надмірної грошової емісії та кредитної експансії. Цей тип інфляції також спостерігається під час воєнних лихоліть, післявоєнної розрухи, в умовах проведення політики «шокової терапії» в країнах перехідної економіки. Оскільки в країнах перехідної економіки досить сильним її компонентом залишається монополізація виробництва як пережиток централізованої економіки, то інфляційний процес, окрім товарного дефіциту та надмірної грошової емісії, значною мірою посилюється також монопольним диктатом цін. Водночас економічна свобода та мотив максимізації доходів в умовах розумної державної політики все більше стимулюють підприємницьку діяльність.

Починають збільшуватись інвестиції в економіку, поступово зростає виробництво, ринок щодаля більше починає наповнюватися товарами. Водночас зростає сфера надання послуг, оскільки вона набуває великої ролі в економічному житті. За такої економічної ситуації інфляція поступово втрачає сили свого розвитку, і врешті зникають чинники, які живлять інфляційний процес. Окрім того, у міру завершення завдання лібералізації цін політика «шокової терапії», що розрахована на болісний, але рішучий перехід від централізовано-розподільчої системи до системи ринкових відносин, поступається конструктивній політиці роздержавлення і приватизації. Необхідною передумовою здійснення цих завдань ринкових реформ є політика макроекономічної фінансової стабілізації з її антиінфляційним спрямуванням.

Уряду кожної країни, що знаходиться в кризі, слід проводити антиінфляційну політику, яка включає в себе систему заходів, спрямованих на поновлення рівноваги між товарним і грошовим ринками, і передбачає ріст пропозиції за скорочення попиту, тобто підвищення товарності економіки і скорочення непродуктивних витрат, насамперед дефіциту державного бюджету. Стратегічним завданням

виступає всебічне підвищення темпів економічного зростання, створення сприятливих умов для розширення виробничих інвестицій. Важливим тактичним завданням є зниження ажіотажного попиту і обмеження інфляційних очікувань.

Ефективна антиінфляційна політика має базуватися на об'єктивних, економічно обґрунтованих системних прогнозах.

Системне прогнозування інфляційних процесів передбачає визначення тенденцій у динаміці індексу інфляції за допомогою аналітичних трендів, а також оцінки, з одного боку, ступеня впливу причинно зумовлених монетарних, фінансових та інших макропоказників на індекс інфляції, з іншого – оцінки впливу інфляції на динаміку реального валового внутрішнього продукту.

Основними методами антиінфляційної політики повинні бути зниження дефіциту державного бюджету, припинення фінансування збиткових підприємств, зменшення непродуктивних витрат, контроль над зростанням заробітної плати, підтримка стабільності грошової одиниці як усередині, так і зовні, тощо. Серед ефективних методів боротьби з інфляцією нами було виділено такі: контроль над грошовою масою; стабілізація інфляційних очікувань населення; збільшення ступеня товарності економіки; зменшення податків; регулювання валютного курсу.

Висновки з цього дослідження. Положення основних теорій інфляції (класичної, марксистської, кейнсіанської, монетаристської, інституціональної тощо) визначалися типом грошової системи країни, національними особливостями, фазою економічного циклу, структурою трансмісійного монетарного механізму тощо, тому не можна вважати їх суперечливими, вони лише акцентували увагу на найбільш значущих проявах і факторах інфляції того чи іншого часового інтервалу.

Якщо на перших етапах розвитку теорію інфляції вважали категорією сфери обміну і причини бачили лише у монетарній сфері (емісійна інфляція), то в сучасному розумінні її все більше пов'язують із немонетарною сферою та всіма етапами відтворювального процесу: виробництвом (інфляція витрат), обміном (цінова інфляція), розподіленням (інфляційний податок), споживанням (інфляція попиту). У сучасному світі економічний спад зумовлений переважно збільшенням витрат (зростанням цін на нафту та інші корисні копалини, підвищенням вартості робочої сили, посиленням екологічних норм і стандартів безпеки

тощо). Подібний спад супроводжується спалахом інфляції, яка змушує державу збільшувати свої витрати.

Важливу роль у стабілізації економічної ситуації та приборканні інфляційних процесів в економіках перехідного періоду відіграє держава. Серед основних стабілізуючих заходів мають бути:

- регулювання системи оподаткування (зниження податків і стимулювання виробництва);
- розвиток ринку цінних паперів;
- обмеження бартерних операцій;
- відмова НБ від прямого кредитування бюджетного дефіциту та неперспективних підприємств (підприємств-банкрутів);
- запровадження комерційних платіжних інструментів (чеків, векселів);
- виплата заборгованостей по зарплатам;
- ефективна монетарна політика;
- скорочення бюджетного дефіциту;
- раціоналізація зовнішньоекономічної політики;

– підвищення ступеня товарності народного господарства;

– розумно організована приватизація державної власності;

– підвищення норми заощаджень і зменшення рівня їх ліквідності.

Саме від реалізації цих та інших заходів залежить успішний розвиток тієї чи іншої країни та її інтеграції в світове суспільство як рівноправного члена.

Лікування від інфляції легко прописати, але важко застосувати. Так само як надмірний ріст кількості грошей є єдиною важливою причиною інфляції, так і зниження темпів зростання грошової маси є єдиними ліками від інфляції. Проблема полягає не в знанні того, що робити. Це досить просто. Уряд має скорочувати темпи збільшення кількості грошей. Проблема полягає в наявності політичної волі для прийняття необхідних заходів. Якщо інфляційна хвороба знаходиться в гострій формі, лікування вимагає тривалого часу і супроводжується болісними побічними ефектами.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кейнс Дж.М. Загальна теорія зайнятості, відсотка і грошей / Дж.М. Кейнс ; пер. з англ. за ред. К.П. Куракова. – М. : Геліос АРВ, 1999. – 351 с.
2. Маршалл А. Основи економічної науки / А. Маршалл ; пер. с англ. – М. : Ексмо, 2007. – 832 с.
3. Рікардо Д. Начала політичної економії і податкового обкладення / Д. Рікардо. – М. : Державне видавництво політичної літератури. – 1955. – Т. 1. – С. 116–123.
4. Фішер В. Купівельна сила грошей / В. Фішер. – М. : Річ, 2001. – 319 с.
5. Фрідмен М. Якби гроші заговорили / М. Фрідмен ; пер. з англ. Л.С. Миким, А.М. Семенова ; за ред. К.М. Бункина. – М. : Річ, 1999. – 160 с.
6. Гальчинський А. Україна: поступ у майбутнє / А. Гальчинський. – К., 1999.
7. Кораблін С.О. Сукупна пропозиція і оптимальна інфляція / С.О. Кораблін // Економіка і прогнозування. – 2005. – № 1. – С. 9–32.
8. Павлишенко М. Монетарна теорія грошей: кому і навіщо вона потрібна / М. Павлишенко // Вісник Львів. ун-ту. Серія «Економічна». – 2008. – Вип. 40. – С. 19–25.
9. Анікін А.В. Юність науки. Життя та ідеї мислителів-економістів до Маркса / А.В. Анікін. – М. : Политиздат, 1971. – 194 с.
10. Шаринська О. Цінова стабільність: сутність і чинники впливу / О. Шаринська // Вісник Національного банку України. – 2005. – № 5. – С. 34–39.
11. Державний комітет статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua.
12. Базилевич В.Д. Макроекономіка : [підручник] / В.Д. Базилевич. – К. : Знання, 2007. – С. 703.
14. Гроші та кредит : [підручник] / За ред. М.І. Савлука. – К. : КНЕУ, 2006. – 744 с.